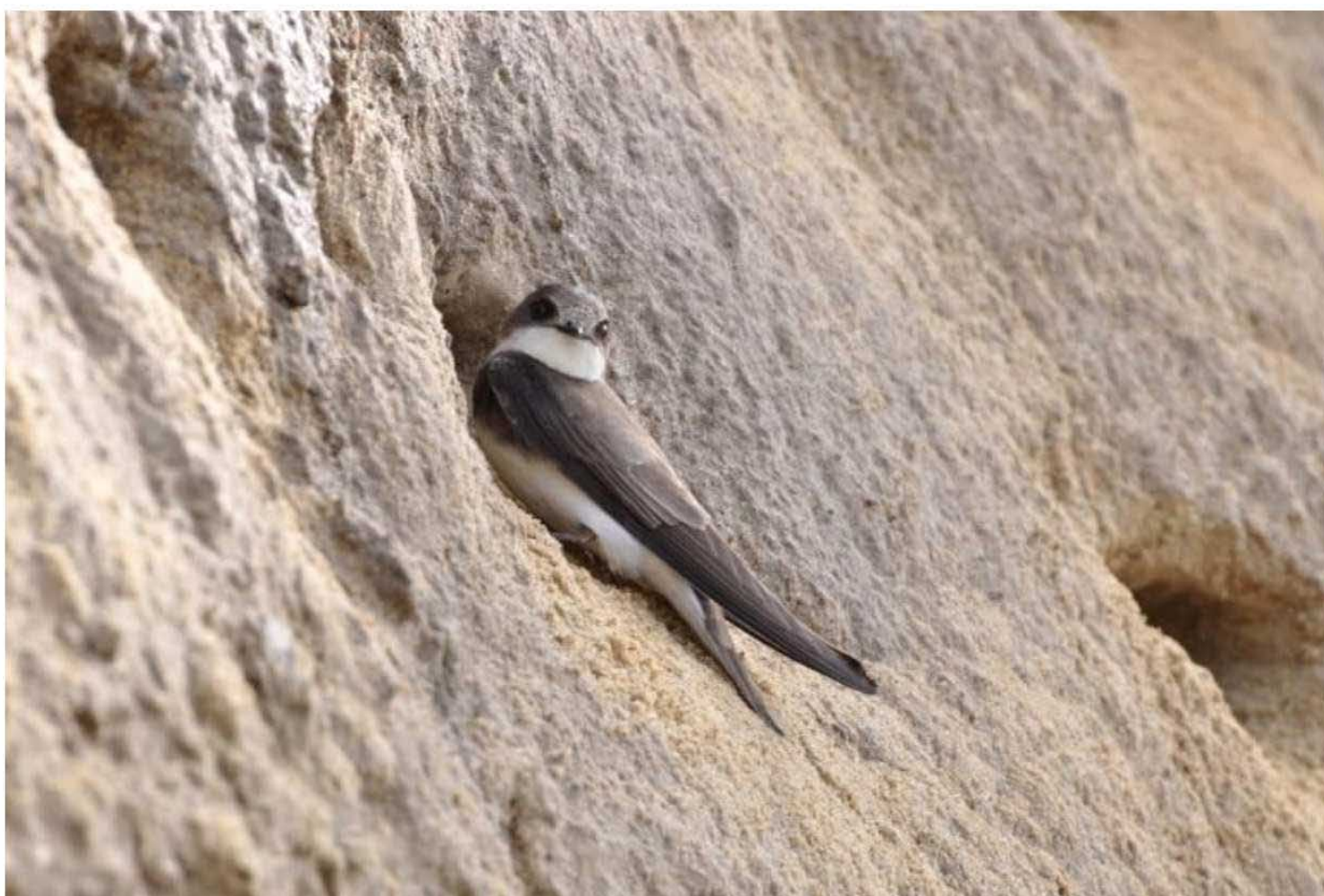

Bijlage 7: Individueel soortenbeschermingsprogramma paraplu-soort - Oeverzwaluw (*Riparia riparia*)

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	2
1. Synthese	4
1.1. Voorkomen in het havengebied	4
1.2. Voorkomen in Vlaanderen	6
1.3. Voorkomen in Europa	6
1.4. Beschermingsstatus	7
1.5. Ecologische vereisten	8
De geschiktheid van een wand	9
Plaatstrouw	9
Foerageerhabitat	9
2. Doelstellingen	10
2.1. Gewestelijke instandhouding	10
2.2. Doelstellingen ISBPP	10
2.3. Functioneel ecologische eenheid	10
2.4. Meeliftende soorten	11
3. Bedreigingen	12
3.1. Verdwijnen van nestgelegenheid	12
3.2. Verstoring van nestplaats	12
3.3. Parasieten	12
4. Maatregelen	13
4.1. Type maatregelen (mogelijkheden/strategieën)	13
S1. Conflicten voorkomen	13
S1a. Communicatie	13
S1b. Ongeschikt maken van potentiële broedlocaties waar kolonisatie niet gewenst is	13
S2. Opportuniteiten benutten: tijdelijke wanden	13
S3. Permanente voorzieningen: aanleg van permanent (kunstmatig) broedbiotoop	13
S4. Beheer	14
S4a. Tegengaan van verstoring	14
S4b. Beheer broedbiotoop	14
4.2. Concrete maatregelen (acties)	14
A1. Communicatie	14
A1.1 Promotie	14
A1.2 conflicten vermijden	14
A2. Opportuniteiten benutten: tijdelijke wanden	14
A3. Permanente voorzieningen: aanleg van permanent (kunstmatig) broedbiotoop	15
A4. Beheer	15
A4.1. Tegengaan van verstoring	15
A4.2. Toezicht/controle	15
A4.3. Beheer broedbiotoop	16
4.3. Ruimtelijke allocatie	16
5. Controle en evaluatie (monitoring)	18
5.1. Methodologie	18
5.2. Monitoringstijdstip en -frequentie	18
5.3. Planning	19
6. Betrokken actoren	19
7. Begroting, planning en prioritering	20

Lijst met figuren

Figuur 1: broedplaatsen van Oeverzwaluw in en rond de Antwerpse haven in 2018	4
Figuur 2: Verspreiding van de Oeverzwaluw in Vlaanderen in 2000-2002 (Herremans, 2004).....	6
Figuur 3: Voorkomen van de Oeverzwaluw in Europa (bron: www.birdlife.org)	7
Figuur 4: Functioneel ecologische eenheid voor Oeverzwaluw (rood omlijnd)	11
Figuur 5. Ruimtelijke allocatie van de acties voor Oeverzwaluw in SBP2	17

Lijst met tabellen

Tabel 1: Overzicht locaties en aantal broedparen oeverzwaluw (broedseizoen 2012 tot 2019). ¹ = niet exact geteld.....	5
Tabel 2: Overzicht van de maatregelen en inschatting van de kosten	20

1. Synthese

1.1. Voorkomen in het havengebied

Uit de gegevens voor het havengebied van 2012 tot en met 2019 blijkt de havenpopulatie (som van Rechterscheldeoever en Linkerscheldeoever) gemiddeld uit 1.362 broedparen te bestaan (gemiddelde over 8 jaar) (Vochten et al 2020). Uitgaande van schattingen van de Vlaamse populatie van 2000 tot en met 2012 (Raman & Decler, 2009; Vermeersch & Anselin, 2009; Devos et al 2016) is de populatie in de Antwerpse haven goed voor een gemiddelde van 19% van de totale Vlaamse populatie, met een uitschieter van zelfs 25% in 2016.

In onderstaande tabel wordt er een totaaloverzicht gegeven van de gebieden in het havengebied waar in de periode 2012-2019 Oeverzwaluwen hebben gebroed. Op bijgevoegd kaartje wordt een overzicht van de vermelde locaties gegeven. Uit de tabel blijkt duidelijk het belang van gebieden waar vrijwilligers zich inzetten voor deze zwaluwen, zoals Kop Verrebroekdok en Zanddepots A12, en van bedrijventerreinen zoals Covestro waar het bedrijf zich vrijwillig engageert voor het behoud van de kolonie. In de rest van het havengebied werd regelmatig kortstondig van de potenties gebruik gemaakt op bouwerven en bedrijfsterreinen. De soort kan zich blijkbaar snel aanpassen aan plotse veranderingen in een dynamische omgeving zoals de haven. Het aantal broedparen is sinds het begin van het afgelopen soortenbeschermingsprogramma duidelijk toegenomen, hoewel er een opmerkelijke en tot nu toe onverklaarbare dip was in 2018. In 2019 leek de populatie zich echter terug hersteld te hebben (met 1399 nesten).

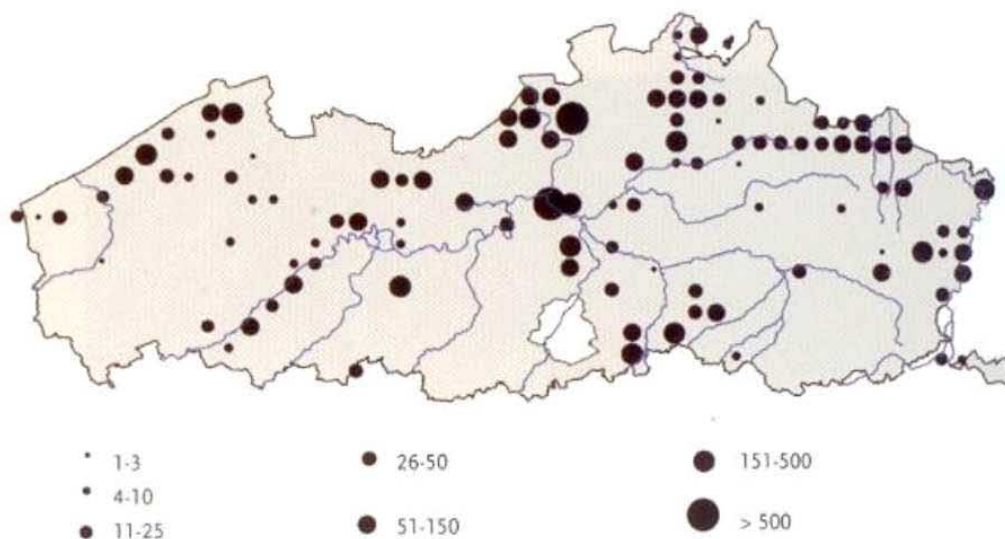
Figuur 1: broedplaatsen van Oeverzwaluw in en rond de Antwerpse haven in 2018

Tabel 1: Overzicht locaties en aantal broedparen oeverzwaluw (broedseizoen 2012 tot 2019). ¹= niet exact geteld.

Aantal broedparen		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Broedplaatsen LSO in VR Schorren en Polders van de Benedenschele									
LSO	Werf Prosperpolder	132	167	190	115	0	34	0	42
LSO	Kerncentrale Doel	0	0	215	36	250	0	0	0
LSO	Opgespoten MIDAs	11	0	0	0	0	0	0	0
LSO	Opgespoten Doeldok	51	249	77	277	148	65	0	11
LSO	Doeldok	0	0	0	0	253	354	0	87
LSO	C58	0	0	0	0	8	0	0	0
LSO	Werf 2 ^{de} sluis	22	0	299	475	0	0	0	0
LSO	Zandstock Noordelijk insteekdok	116	0	0	0	0	0	0	0
LSO	S11	38	0	0	0	0	0	0	0
LSO	Gyproc	0	0	0	0	0	200	0	0
LSO	Zandstock Putten Plas	0	0	203	39	5	0	0	0
LSO	ITC Rubis	0	0	0	0	0	18	127	4
LSO	Recybo De Blikken	0	0	0	0	228	41	12	108
LSO	Kop Verrebroekdok	65	147	101	186	218	0	206	176
LSO	Verrebroekse Plassen	0	0	0	0	0	6	0	8
LSO	Werf rondpunt Haandorp	0	0	0	29	0	0	0	0
LSO	Zandstock Schoorhavenweg	270	0	0	0	0	0	0	0
LSO	Zandstock LPW West	0	0	0	0	0	108	0	0
LSO	Zandstock LPW Oost	0	162	93	0	2	121	0	103
Totaal LSO VR Schorren en Polders Benedenschele		705	725	1178	1157	1112	947	345	539
Overige broedplaatsen LSO									
LSO	Zandstock Aven Ackers	0	0	0	13	0	0	0	57
LSO	DEME	0	0	0	0	0	0	38	0
LSO	Arlanxeo Canadastraat (Zwijndrecht)	0	0	46	96	35	60	31	0
Totaal rest LSO		0	0	46	109	35	60	69	57
Broedplaatsen RSO									
RSO	Oosterweelbrug	75	0	0	0	0	0	0	0
RSO	BASF	*	*	*	84	45	212	100	0
RSO	Monsanto	*	*	*	1 ¹	0	0	0	0
RSO	Potpolder Lillo	34	16	0	0	0	0	85	0
RSO	Covestro	0	0	0	0	100	122	157	0
RSO	Fort Filip	0	0	0	0	119	62	10	74
RSO	Verlegde Schijns (schatting)	20	22	30	1	38	22	0	0
RSO	Zanddepots A12	279	300	0	257	390	389	37	468
RSO	Werf Sigmadijk ten zuiden van Lillo	0	0	0	0	0	0	0	91
RSO	Vesta	0	0	0	0	0	0	0	170
Totaal RSO		408	338	30	343	692	807	389	803
Totaal		1113	1063	1254	1609	1839	1814	803	1399

1.2. Voorkomen in Vlaanderen

Uit de analyse van de verspreidingsgegevens blijkt dat de Oeverzwaluw in bijna 20% van de atlashokken tot broeden komt waardoor de soort in Vlaanderen te boek staat als een talrijke broedvogel. De populatiegrootte in Vlaanderen werd in 2000-2002 geschat op 6.000 – 7.500 broedparen (Herremans, 2004); in de periode 2008-2012 werd de populatie hoger geschat, namelijk 5.000 à 10.000 broedparen (Devos et al 2016). De Oeverzwaluw is in Vlaanderen sterk afhankelijk geworden van kunstmatige biotopen, die vaak gelegen zijn in industriegebieden, wat de soort zeer kwetsbaar maakt.

Figuur 2: Verspreiding van de Oeverzwaluw in Vlaanderen in 2000-2002 (Herremans, 2004).

1.3. Voorkomen in Europa

In Europa, uitgezonderd in het hoge noorden, wordt de Oeverzwaluw wijd verspreid broedend aangetroffen. In N-Europa is de soort goed vertegenwoordigd, in het zuiden is de verspreiding meer discontinu. De belangrijkste populaties komen voor in Spanje, Groot-Brittannië, Wit-Rusland, Polen, Noorwegen en Zweden (Raman & Decler, 2009).

De populatie Oeverzwaluwen in Europa is vrij groot: meer dan 5.400.000 broedparen. De algemene aantalstrend in Europa tussen 1970 en 1990 werd gekenmerkt door sterke fluctuaties, resulterend in een lichte algemene afname (Raman & Decler, 2009). Voor verschillende landen bleef deze daling zich verder zetten in de periode 1990-2000 (Raman & Decler, 2009).

Figuur 3 toont de verspreiding van de Oeverzwaluw in Europa.

Figuur 3: Voorkomen van de Oeverzwaluw in Europa (bron: www.birdlife.org)

1.4. Beschermingsstatus

In het Besluit van de Vlaamse Regering met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer staat de Oeverzwaluw op bijlage 1 vermeld onder categorie 2. Dit betekent dat voor deze paraplu-soort de basisbeschermingsmaatregelen van toepassing zijn.

- Volgens artikel 10, § 1 van het soortenbesluit is het verboden specimens van de soort opzettelijk te doden, te vangen en opzettelijk en betekenisvol te verstoren, in het bijzonder tijdens de perioden van de voortplanting, de afhankelijkheid van de jongen, de overwintering en tijdens de trek. Verder is het eveneens verboden de eieren van de soort opzettelijk te vernielen, te beschadigen of te verzamelen.
- Volgens artikel 14, § 1 van het soortenbesluit is het verboden de nesten, voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van de soort opzettelijk te vernielen, te beschadigen of weg te nemen.
- Van de beschermingsbepalingen van de tot categorie 2 behorende soorten kan worden afgeweken onder de voorwaarden van artikel 20, § 1, § 3 en § 4.

§ 1. Met betrekking tot de beschermde soorten kunnen er specifieke afwijkingen verleend worden van de bepalingen in onderafdeling 1 tot en met 4 om een of meer van de volgende redenen :

- 1° in het belang van de volksgezondheid of de openbare veiligheid;

- 2° in het kader van dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale en economische aard, en voor het milieu gunstige effecten;
- 3° in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer;
- 4° ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren of aan andere goederen in eigendom of gebruik;
- 5° ter bescherming van de wilde fauna of flora, of ter instandhouding van de natuurlijke habitats;
- 6° voor doeleinden in verband met onderzoek of onderwijs, repopulatie of herintroductie, alsook voor de daartoe benodigde kweek;
- 7° om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt en vastgesteld aantal van bepaalde specimens te vangen, te plukken of in bezit te hebben.

§ 3. Ten aanzien van de vogelsoorten vermeld in bijlage 1, zijn de volgende mogelijkheden tot afwijking niet van toepassing:

- 1° de mogelijkheid vermeld in § 1, 2°;
- 2° de mogelijkheid vermeld in § 1, 4°, wat de voorkoming aangaat van belangrijke schade aan andere goederen dan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren

§ 4. Afwijkingen op grond van dit artikel kunnen alleen maar toegestaan worden als de volgende voorwaarden zijn vervuld :

- 1° er mag geen andere bevredigende oplossing bestaan;
  - 2° de afwijking mag geen afbreuk doen aan het streefdoel om de populaties van de soort in kwestie in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan, op lokaal niveau of op Vlaams niveau.
- Voor deze soorten zijn geen, aan planologische bestemming verbonden vrijstellingen, zoals vermeld in artikel 11 en 15 mogelijk.

Op de Vlaamse rode lijst van de broedvogels (Devos et al., 2004) staat de soort vermeld in de categorie "Bijna in gevaar" (NT). Dit zijn soorten die momenteel nog niet bedreigd zijn, maar het risico lopen om op korte termijn in de categorie "Kwetsbaar" terecht te komen als de negatieve factoren die verantwoordelijk zijn voor de achteruitgang blijven voortduren en beschermingsmaatregelen uitblijven.

1.5. Ecologische vereisten

Oeverzwaluwen zijn van nature te vinden langs meanderende beken en rivieren met steile, afkalvende oevers. Aangezien dit type biotoop door kanalisaties en rechttrekkingen in onze streken de voorbije decennia sterk is afgenomen, maken ze tegenwoordig voornamelijk gebruik van steilwanden die ontstaan zijn door menselijke activiteiten (Raman & Decler, 2009).

De steile wand moet daarbij tijdens de broedperiode vers en (nagenoeg) onbegroeid zijn, wat betekent dat erosie of kunstmatige afgraving moet hebben plaatsgevonden voordat de Oeverzwaluwen terugkeren. De wanden zijn het best zo goed als loodrecht en er is een voorkeur voor steilwanden met een iets overhangende toplaag (Raman & Decler, 2009). Broeddensiteiten variëren van 1000 tot 3000 bp/50 km² in bepaalde delen van Europa (Hagemeijer en Blair, 1997).

De geschiktheid van een wand

Oeverzwaluwen koloniseren vaker de noord, noordoost en oost geëxposeerde kleiwanden en zuid, zuidwest en westelijk geëxposeerde zand- en lichte zandleemwanden (Raman & Decler, 2009).

De nabijheid van water is niet strikt noodzakelijk, maar heeft wel aanzienlijke voordelen. Water aan de voet van de wand zorgt voor veiligheid (tegen terrestrische predatoren) en een vrije aan- en uitvliegruimte. Ook zijn boven een wateroppervlak tal van insecten te vinden. In de omgeving van de nestwand moet voldoende open ruimte met goede foerageergelegenheid aanwezig zijn. Een te sterke verbossing of verstedelijking wordt gemeden (Raman & Decler, 2009).

Kolonies Oeverzwaluwen worden aangetroffen in allerlei grondsoorten maar er is toch een duidelijke voorkeur voor licht tot matig zware en losse gronden. Daarbij zijn vooral (oevers met) lemig zand en in mindere mate klei, licht zandleem en zandleem in trek (Raman & Decler, 2009).

Plaatstrouw

Het succes van een aangelegde nestwand is niet louter afhankelijk van bovenvermelde factoren. Plaatstrouw blijkt bij de Oeverzwaluw een grote rol te spelen. 66% van de oudere vogels in de kolonie broedt waar ze het jaar ervoor ook waren en van de eenjarige vogels keert 50% terug naar hun geboorteplek (Windig et al., 1997 in Raman & Decler 2009). Wanneer oude kolonies nog geschikt zijn in de nabijheid van een nieuwe wand zullen die nog steeds worden opgezocht. Eens een wand wordt ontdekt en bewoond, is het dus belangrijk ervoor te zorgen dat hij elk jaar geschikt blijft (Raman & Decler, 2009). In een natuurlijkere situatie wordt een plaats gekoloniseerd door eerst een klein aantal broedkoppels, gevolgd door een toename van het aantal tot een maximum na enkele jaren om vervolgens terug af te nemen en te verdwijnen. Als de wand niet meer bestaat of ongeschikt is, zoeken Oeverzwaluwen liefst een plek in de nabije omgeving (Windig & Florus, 1997). In de Antwerpse Haven wordt echter vaak na een weekend massale kolonisatie van een geschikte zandwand vastgesteld.

Foerageerhabitat

De Oeverzwaluw leeft van gevleugelde insecten zoals dansmuggen, bladluizen en eendagsvliegen die ze boven open terrein of boven meren en rivieren in de vlucht vangen met hun korte wijde snavel. Foerageeractiviteiten zijn het meest geconcentreerd op plaatsen waar lokale densiteiten van vliegende insecten het hoogst zijn. Oeverzwaluwen foerageren meestal niet verder dan 10 tot 15 km van hun broedplaats (Tucker & Heath, 1995).

2. Doelstellingen

2.1. Gewestelijke instandhouding

Er werden geen gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen voor deze soort gedefinieerd.

2.2. Doelstellingen ISBPP

Aangezien Oeverzwaluw in het havengebied geen gebrek heeft aan geschikte foerageergebieden (allerlei wateroppervlakten) staat of valt de instandhouding met de aanwezigheid van voldoende nestgelegenheid. De verspreiding van de soort in het nabije verleden viel samen met de aanwezigheid van (tijdelijke) geschikte nestlocaties bij grote infrastructuurwerken, waarbij grondstocks werden aangelegd en afgravingen gebeurden (Herremans, 2004). Bij het gebrek aan permanente nestgelegenheden in de natuurkerngebieden is het behalen van de IHD van 600 tot 800 broedparen zoals voorgesteld in de Achtergrondnota Natuur (AN) niet gegarandeerd. Om te verhinderen dat enerzijds actieve kolonies van Oeverzwaluwen binnen het havengebied verloren gaan en anderzijds werken worden stilgelegd wegens broedende vogels, blijft het nemen van weloverwogen maatregelen in het havengebied nodig.

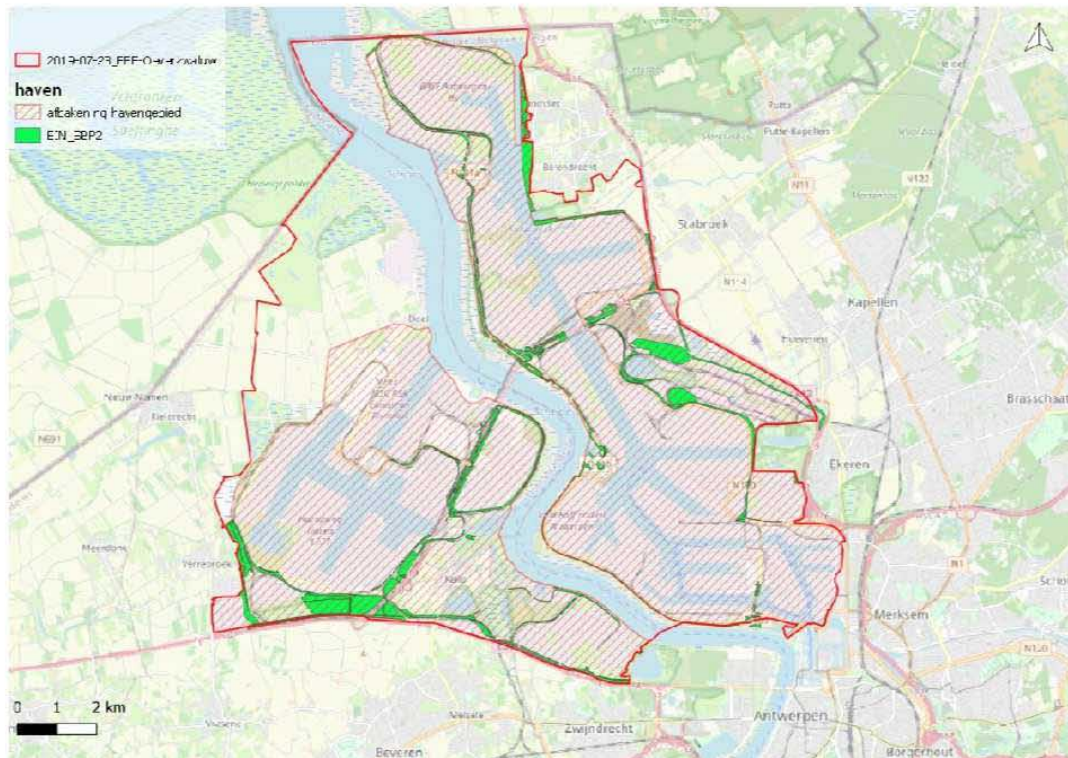
Als doelstelling voor de Oeverzwaluw binnen dit ISBPP wordt daarom hetzelfde doel behouden als in het afgelopen SBP 2014-2019:

D1. 1000 broedparen gespreid over het havengebied (Linker- en Rechterscheldeoever) en de natuurkerngebieden met een minimum van 600 broedparen in het Vogelrichtlijngebied op Linkerscheldeoever.

Deze doelstelling werd in de meeste jaren van het SBP gehaald en is dus realistisch.

2.3. Functioneel ecologische eenheid

Het havengebied en de natuurkerngebieden worden als functioneel ecologische eenheid (FEE) voor de Oeverzwaluw afgebakend.

Figuur 4: Functioneel ecologische eenheid voor Oeverzwaluw (rood omlijnd)

2.4. Meeliftende soorten

Er zijn geen andere soorten die meeliften met de maatregelen voorgesteld voor Oeverzwaluw.

3. Bedreigingen

3.1. Verdwijnen van nestgelegenheid

In een havengebied zoals dat van Antwerpen zijn er geregeld opportuniteiten voor het huisvesten van kolonies Oeverzwaluwen, zoals grote infrastructuurwerken en zanddepots. Aan dergelijke locaties is echter een aantal risico's verbonden. Wanneer onbewust geschikte nestgelegenheid wordt gecreëerd, bestaat het gevaar dat een kolonie zich vestigt op een plaats die niet gedurende het gehele broedseizoen kan gevrijwaard blijven. Anderzijds zijn dergelijke opportuniteiten steeds tijdelijk waardoor de nestgelegenheid na verloop van tijd door ingebruikname van de terreinen voorgoed verdwijnt (Vandewalle, 2001).

Een andere oorzaak van het verdwijnen van geschikte nestlocaties is een gebrek aan beheer. Zo kan na verloop van tijd aan de voet van de wand hoge vegetatie ontstaan waardoor het aan- en afvliegen wordt bemoeilijkt, maar ook de vegetatieontwikkeling op de wand zelf kan hinderlijk worden doordat de wand te hard doorworteld geraakt (Raman & Dedeer, 2009). Tenslotte blijkt ook dat kunstmatig aangelegde wanden een regelmatig onderhoud vergen.

3.2. Verstoring van nestplaats

Vooraf in de broedtijd (april - juli) is de Oeverzwaluw een kwetsbare soort. In artificiële, beperkt of niet afgeschermd biotopen is het risico op vernieling of verstoring erg groot. Goede afspraken met lokale eigenaars, gebruikers of bezoekers zijn nodig om het behoud van de soort te verzekeren (Raman & Decler, 2009). De meest voorkomende verstoringen zijn motorcross en graafwerken (Windig & Florus, 1997).

3.3. Parasieten

Parasieten hebben vaak schadelijke effecten op Oeverzwaluwen. In nieuwe kolonies is het aandeel aan parasieten vrij laag. Adulte gastheren transporteren deze van reeds geïnfecteerde naar nieuwe kolonies. Teken kunnen naar een andere nestgang migreren. Als de sites ouder worden, kan het aandeel aan parasieten zeer hoge niveaus bereiken.

4. Maatregelen

4.1. Type maatregelen (mogelijkheden/strategieën)

S1. Conflicten voorkomen

S1a. Communicatie

Voor de Oeverwaluw in het havengebied is het van essentieel belang dat er, zoals dat reeds in het verleden voor het "Plan Oeverwaluw" (Vandewalle, 2001) werd uitgebouwd, aan sensibilisatie en kennisverspreiding wordt gedaan.

De belangrijkste doelgroep voor communicatie zijn aannemers, werfleiders, infrastructuurbeheerders en bedrijven met potentiële broedplaatsen. Zij moeten, in eerste instantie via vergunningsprocedure, bestekken en concessievoorwaarden geïnformeerd worden over de problematiek, met name de risico's maar ook de mogelijke oplossingen.

Een tweede luik van communicatie betreft informatieverstrekking via bebording nabij aanwezige broedkolonies.

S1b. Ongeschikt maken van potentiële broedlocaties waar kolonisatie niet gewenst is

Op werven waar ongewenste kolonisatie te verwachten is, omdat niet kan gewacht worden tot na het broedseizoen om werken uit te voeren, mogen geen verticale zandwanden achtergelaten worden voor de aanvang van het broedseizoen. De wanden kunnen ongeschikt gemaakt worden door ze af te schuiven of in te zaaien. Op die manier wordt verhinderd dat er toch nestgangen worden gevormd en dat kolonies moeten beschadigd worden door de voortgang van de werken. Dit vergt een voortdurende aandacht van de werfleider/aannemer tijdens het volledige broedseizoen.

S2. Opportuniteiten benutten: tijdelijke wanden

Op plaatsen waar (graaf)werken worden uitgevoerd (bv. grote infrastructuurwerken) en op plaatsen waar nieuwe dijken of zanddepots worden aangelegd kunnen verticale wanden worden gecreëerd als tijdelijke broedplaats voor Oeverwaluwen. Dergelijke wanden kunnen enkel worden aangelegd op geschikte locaties (zie ecologische vereisten) waar geen verdere werken worden verwacht tot het einde van het broedseizoen (= afhankelijk van de weersomstandigheden midden augustus tot midden september) en geen verstoring mogelijk is.

S3. Permanente voorzieningen: aanleg van permanent (kunstmatig) broedbiotoop

Een bijkomende mogelijkheid is het oprichten van volledig kunstmatige wanden. Aangezien echter het populatiedoel voor Oeverwaluw in het EIN in de meeste jaren van het afgelopen SBP gehaald werd, kan aangenomen worden dat er momenteel voldoende nestgelegenheden zijn en dat bijkomende, kunstmatige nestplaatsen niet meteen meer nodig zijn.

S4. Beheer

S4a. Tegengaan van verstoring

Zowel de kolonies in tijdelijke als (semi-)permanente broedwanden dienen beschermd te worden tijdens het broedseizoen. De wanden moeten ontoegankelijk gemaakt worden voor motorcross, maar evengoed voor voorbijgangers. Dit kan door het plaatsen van een afrastering en bijhorende bebording.

S4b. Beheer broedbiotoop

In tegenstelling tot bij de natuurlijke broedbiotoop (afkalvende oevers) is een actief beheer noodzakelijk bij kunstmatige zandwanden. De wand wordt best jaarlijks of om de twee jaar loodrecht afgestoken vlak voor de aankomst van de Oeverzwaluwen uit de overwinteringsgebieden (begin maart). Vaak volstaat een breedte van 15 tot 30 cm om een verse wand te krijgen. Eventuele vegetatie onder de wand dient te worden verwijderd om een vrije aanvliegeroute te garanderen. De berm bovenop de wand wordt bij voorkeur jaarlijks gemaaid zodat verbossing achterwege blijft (Raman & Decler, 2009).

Wanden met kunstmatige nestgangen moeten jaarlijks worden onderhouden. Jaarlijks moet in het najaar (september volgens Heylen 1994 in Raman & Decler 2009; herfst volgens vogelwacht Uden) het, uit gras en stro bestaande, nestmateriaal worden verwijderd (met een speciaal gemaakte stang met haak). Door de nesten vervolgens gedurende de winter open te laten, bestaat de kans dat eventueel achtergebleven parasieten doodvriezen. In februari (uiterlijk half maart) moeten de nestgangen opnieuw worden opgevuld met zand.

4.2. Concrete maatregelen (acties)

A1. Communicatie

A1.1 Promotie

Met deze actie zal actieve promotie gevoerd worden naar bedrijven toe via mailings en via de website van het Havenbedrijf rond de potenties voor Oeverzwaluw. Daarbij worden succesvolle voorbeelden uit de voorbije jaren in de kijker gezet.

A1.2 conflicten vermijden

De nodige maatregelen die genomen dienen te worden om potentiële broedlocaties ongeschikt te maken waar zich conflicten voordoen zullen expliciet in de communicatie met de bedrijven en werven meegenomen worden.

A2. Opportuniteiten benutten: tijdelijke wanden

Sinds de lancering van het Plan Oeverzwaluw (Vandewalle, 2001) werd van de potenties in het havengebied gebruik gemaakt om tijdelijke wanden aan te leggen in de werfzone van het Deurganckdok, Putten Plas, Opgespoten MIDA's, Zanddepots A12, Loswallen Zandvliet, ... Anno 2018 was nog steeds een succesvolle kolonie gevestigd op de

Zanddepots A12. Verder waren er ook (tijdelijke) broedkolonies aan Verrebroekdok, ITC Rubis Terminal Antwerp (Beveren), Recybo (Beveren), DEME (Zwijndrecht), Arlanxeo (Zwijndrecht), BASF (Zandvliet) en Covestro (Scheldelaan, Antwerpen).

Nieuwe werfzones met potenties zijn het Logistiek park Waasland (fase 2 & 5), Logistiek Park Schijns en het Sigmaproject in Hedwige-Prosperpolder. Ook het complex project 'Extra Containercapaciteit Antwerpen' zal voor werfzones zorgen, waar dan wellicht opnieuw mogelijkheden zijn voor tijdelijke broedplaatsen van Oeverzwaluwen.

A3. Permanente voorzieningen: aanleg van permanent (kunstmatig) broedbiotoop

Om over permanente potenties te beschikken voor de Oeverzwaluw wordt in het EIN op de beide Scheldeoevers een permanente broedgelegenheid voorzien. Hiervoor worden zandwanden aangelegd die jaarlijks onderhouden moeten worden. Bij de locatiekeuze moet de nodige aandacht besteed worden aan het permanente karakter en de nabijheid van water in de onmiddellijke omgeving.

Geschikte locaties zijn

Op Linkerscheldeoever:

A3.1 Haasop Oost

A3.2 R2-vlakte

A3.3 Steenlandpolder

Op Rechterscheldeoever:

A3.4 mogelijks in Wachtboezems Verlegde Schijns (onder voorbehoud); andere mogelijkheden zijn eventueel de Binnenweilanden of de Opstalvallei.

A4. Beheer

A4.1. Tegengaan van verstoring

Bij elke actieve kolonie moeten de nodige maatregelen worden genomen om verstoring te voorkomen. Deze maatregelen omvatten onder andere het plaatsen van infoborden en/of het terrein ontoegankelijk maken voor onbevoegden (bv motorcross, wandelaars) door bijvoorbeeld het plaatsen van een afrastering of een poort.

A4.2. Toezicht/controlle

Aangezien verstoring een belangrijk probleem is in het havengebied is het cruciaal om op te volgen dat actie A4.1 wordt nageleefd. Concreet is toezicht en handhaving nodig om te voorkomen dat terreinen met broedkolonies worden betreden door onbevoegden. Handhaving is mogelijk in het kader van de vogelrichtlijn (op Linkeroever) en in het kader van de wet van 20 mei 2016 tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op het strafbaar stellen van het zonder machtiging of toestemming binnenkomen of binnendringen in een havenfaciliteit of onroerend dan wel roerend goed binnen de grenzen van een haven (Belgisch Staatsblad 2 juni 2016).

A4.3. Beheer broedbiotoop

Het onderhoud van (semi-)permanente wanden zal gebeuren in overeenstemming met de toelichting bij type maatregel (strategie) S4b en zal opgenomen worden in de beheerplanning.

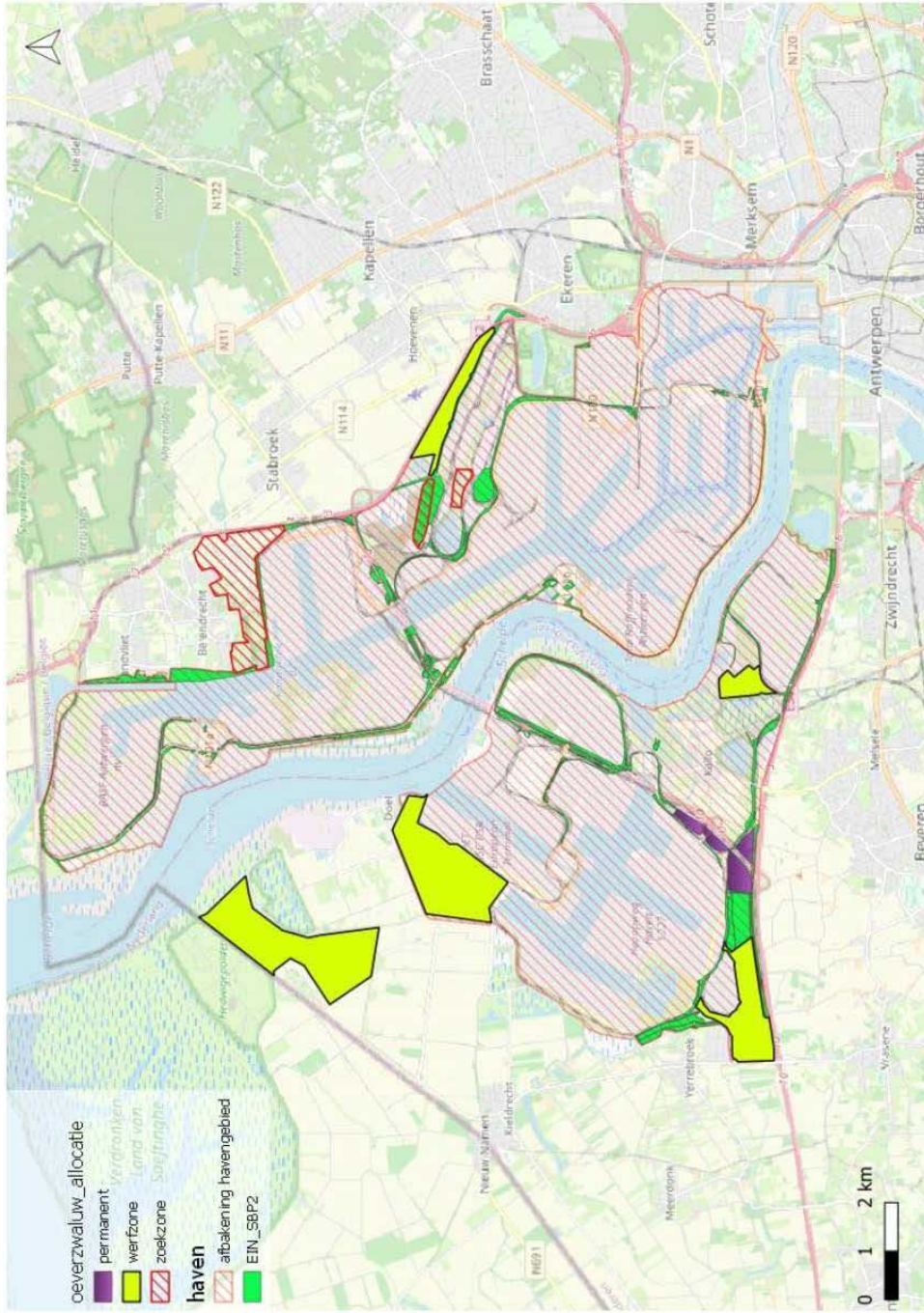
4.3. Ruimtelijke allocatie

Voor de tijdelijke locaties kan er in principe geen kaart met ruimtelijke allocatie binnen dit ISBPP toegevoegd worden. Op figuur 5 hieronder zijn wel de werfzones aangeduid (geel) die in de nabije toekomst te verwachten zijn en die opportuniteiten kunnen bieden voor tijdelijke broedplaatsen voor Oeverwaluw. Meer bepaald gaat het om

- Alternatief 9 uit het complex project 'Extra containercapaciteit Antwerpen', zoals vastgesteld in het besluit van de Vlaamse regering van 17 mei 2019;
- Logistiek Park Waasland (fase 2 & 5)
- Logistiek Park Schijns
- het Sigmaproject (Hedwige-)Prosperpolder

Ook de gebieden waar een permanente broedplaats voor Oeverwaluw kan ingericht worden en die reeds genoemd werden in hoofdstuk 4.2 zijn op deze kaart aangeduid. Op Linkeroever zijn dit Haasop Oost, R2-vlakte en Steenlandpolder Noord; op Rechteroever een zoekzone die bestaat uit de deelgebieden Wachtboezems Verlegde Schijns, Binnenweiden en Opstalvallei.

Figuur 5. Ruimtelijke allocatie van de acties voor Oeverwaluw in SBP2

5. Controle en evaluatie (monitoring)

5.1. Methodologie

Aangezien Oeverzwaluw geen bijlagesoort is van de Vogelrichtlijn werden er dus ook geen criteria voor het bepalen van de lokale staat van instandhouding opgesteld door het INBO (Adriaens & Ameeuw, 2008).

Om de lokale staat van instandhouding van de Oeverzwaluw in het havengebied te bepalen, moeten tijdens het broedseizoen de broedlocaties in kaart worden gebracht en het aantal gebruikte nestingen per locatie worden geteld. Recent gebruikte nestgangen zijn herkenbaar door verse graafsporen of verse afdrucken in het zand van aanvliegende vogels, afwezigheid van spinrag in de invliegopening, verse uitwerpselen, uitvliegende adulten of bedelende jongen (Raman & Decler, 2009).

5.2. Monitoringstijdstip en -frequentie

Het tijdstip van de tellingen is van belang om een juiste schatting te kunnen maken van het aantal broedparen. Oeverzwaluwen kunnen al snel beginnen aan een tweede broedsel, waardoor een overlap in de tellingen mogelijk wordt. Ook is het mogelijk dat slechts een deel van de kolonie een tweede broedsel heeft, waardoor de tellingen na begin juli mogelijks een onderschatting geven (Schepers, 1999 in Raman & Decler, 2009).

De handleiding voor het project van Bijzondere Broedvogels in Vlaanderen (BBV) (Anselin et al. 2007) geeft enkele richtlijnen voor de monitoring.

Gewoonlijk kan worden volstaan met één complete telling op een moment dat er zoveel mogelijk nesten bezet zijn of dat er zoveel mogelijk vogels in de kolonie aanwezig zijn. In de praktijk komt dat neer op één telling tussen de "datumgrenzen" gedurende de "beste tijd van de dag". Voor de Oeverzwaluw is de beste inventarisatieperiode de eerste helft van mei en in de maand juli tot en met de eerste helft van augustus. De Oeverzwaluw is vooral 's morgens vroeg en 's avonds actief bij het nest. Gedurende de rest van de dag wordt tot op grote afstand van de broedplaats gefoerageerd. Bij koloniebroedende soorten wordt het aantal nesten aangehouden. Wanneer de nesten meermaals zijn geteld, wordt het hoogste aantal genoteerd. Solitaire paren die zich buiten een kolonie hebben gevestigd, worden meegeteld als er uitsluitende waarnemingen zijn van nestvondsten of van nest-indicerende activiteiten.

Het tijdstip van de tellingen is van belang om een juiste schatting te kunnen maken van het aantal broedparen. Oeverzwaluwen kunnen al snel beginnen aan een tweede broedsel, waardoor een overlap in de tellingen mogelijk wordt. Ook is het mogelijk dat slechts een deel van de kolonie een tweede broedsel heeft, waardoor de tellingen na begin juli mogelijks een onderschatting geven (Schepers, 1999 in Raman & Decler, 2009).

5.3. Planning

Tijdens de aanloop van het broedseizoen (februari-maart) worden de bekende kolonieplaatsen evenals nieuw ontstane kansrijke locaties bezocht en de beginnende kolonies in kaart gebracht.

In de loop van de maand mei en nadien nogmaals in juli-augustus worden de gekarteerde locaties opnieuw bezocht om de nestgangen te tellen.

6. Betrokken actoren

Hieronder wordt een eerste overzicht gegeven van de belangrijkste actoren die bepalend zijn in het realiseren, het beheer en het behoud van geschikte broedlocaties.

Overheidsinstanties

- Havenbedrijf Antwerpen
- Maatschappij LSO
- ANB
- De Vlaamse Waterweg

Private ondernemingen

- Aannemers
- bedrijven (BASF, Covestro)

Overige

- Natuurpunt

7. Begroting, planning en prioritering

In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de maatregelen die binnen dit ISBPP genomen zullen worden, met de vermelding van de verantwoordelijke, een inschatting van timing, de prioriteit van de maatregel en de ermee gepaard gaande kosten. Algemeen kan gesteld worden dat binnen het havengebied het Havenbedrijf Antwerpen verantwoordelijk is voor de realisatie van de maatregelen. Buiten het havengebied ligt de verantwoordelijkheid bij andere entiteiten zoals aangegeven in onderstaande tabel.

Tabel 2: Overzicht van de maatregelen en inschatting van de kosten

Code	Maatregel	Verantwoordelijke	Timing	Kostenraming	prioriteit
A1	Communicatie				
A1.1	Promotie	Havenbedrijf	Jaar 1 SBP	Nader te bepalen	1
A1.2	Conflicten vermijden (opvolgen bouwwerven)	Havenbedrijf/ Natuurpunt	Jaarlijks	Binnen bestaande samenwerkings-overeenkomst tussen Havenbedrijf, MLSO en NP	1
A2	Tijdelijke wanden - opportuniteiten benutten				
A2	Tijdelijke locaties op bouwwerven	Havenbedrijf	Jaarlijks	Geen bijkomende kosten	1
A3	Aanleg permanente oeverwaluwanden				
A3.1	Haasop Oost	Havenbedrijf	2021	(kostprijs afhankelijk van opportuniteit: in Haasop oost mee ingewerkt in geplande inrichting voor rugstreep en orchideeën, in Steenlandpolder en R2-vlakte mee op te nemen bij inrichting voor Rugstreep en/of Blauwborst)	1
A3.2	R2-vlakte	Havenbedrijf	Nader te bepalen	Wand met lengte 20 m en hoogte 3 m: - Beton: € 5.000 - Zand: € 8.000	1
A3.3	Steenlandpolder	Havenbedrijf	2021	Wand met lengte 20 m en hoogte 3 m: - Beton: € 5.000 - Zand: € 8.000	1
A3.4	Zoekzone RSO	Havenbedrijf/ Natuurpunt	Nader te bepalen	Wand met lengte 20 m en hoogte 3 m: - Beton: € 5.000 - Zand: € 8.000	1
A4	Beheer/onderhoud oeverwaluwanden				
A4.1	Tegengaan van verstoring door bv plaatsen van infoborden/tijdelijke afsluiting	Havenbedrijf	Jaarlijks	Nader te bepalen	1

A4.2	Toezicht/ controle	Havenbedrijf	Doorlopend tijdens broedseizoen	Nader te bepalen	1
A4.3	Beheer permanente broedplaats	Vrijwilligers van Natuurpunt/ Havenbedrijf	Jaarlijks	Binnen bestaande samenwerkingsovereenkomst tussen Havenbedrijf, MLSO en NP (mogelijks bijkomende kraankost omdat niet alle broedwanden tegelijk met vrijwilligers kunnen worden rechtgezet)	1
Monitoring					
M1	Monitoring broedlocaties	Vrijwilligers van Natuurpunt	Jaarlijks	Binnen bestaande samenwerkingsovereenkomst tussen Havenbedrijf, MLSO en NP	1
	Totaal			≥ € 24.000	

Gezien om gevoegd te worden bij het ministerieel besluit van 26 september 2022, houdende vaststelling van een soortenbeschermingsprogramma voor de beschermde soorten van de haven van Antwerpen.

Brussel, 26 september 2022

De Vlaamse minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme

Zuhal DEMIR